

PLANOVI ZA REGULACIJU JUŽNOG DIJELA TRGA BANA JELAČIĆA U VARAŽDINU I IZGRADNJA TKAONICE ARTURA KADEŘAVEKA 1922. GODINE

Nakon rušenja fortifikacija grada Varaždina i nivelacije zemljišta na mjestu nekadašnjeg sjevernog grabišta nastao je novi gradski trg, Banovina, Banski trg, odnosno Trg bana Jelačića. Na zemljištu koje je nastalo parcelacijom nekadašnjeg grabišta izgrađene su tijekom 19. stoljeća nove kuće, ali južni je dio Trga bana Jelačića ostao neizgrađen sve do razdoblja nakon Prvog svjetskog rata. Planovi Gradskog poglavarstva da na toj parceli izgradi zgradu suda ili gradsku vijećnicu i dovrši regulaciju nekadašnjeg sjevernog grabišta nisu ostvareni. Umjesto zgrada javne namjene na toj je parceli godine 1922. ing. Artur Kadeřavek izgradio tkaonicu i obiteljsku kuću. U ovom članku analiziraju se planovi za regulaciju Trga početkom 20. stoljeća i tijekom izgradnje tkaonice čijom je izgradnjom unutar stare gradske jezgre nastao industrijski objekt koji je utjecao na budući izgled i funkciju Trga kao i povezivanje povijesne jezgre grada sa sjevernim predgrađem.

UVOD

Poglavarstvo grada Varaždina je 22. studenoga 1806. godine donijelo odluku o rušenju gradskih bedema, zatrpavanju grabišta te urbanizaciji novonastalog zemljišta. Na temelju te odluke inženjeri Ignac Beyschlag i Josip Erdely te zidar-ski mastori Urban Greiner i Grgur Lopich izradili su plan grada s numeriranim kućama i zemljištima, planom rušenja bedema i troškovnik.¹ Zemljišta nastala rušenjem bedema i zatrpavanjem graba trebalo je parcelirati i odrediti njihovu

¹ Marija MIRKOVIĆ, „O spajanju unutrašnje varoši i gradskih predgrada u Varaždinu“, *Godišnjak gradskog muzeja Varaždin*, Vol. 2-3, GMV, Varaždin 1962.-1963, 47-48.

namjenu. O kvaliteti planova za regulaciju ovisilo je kako će se stara gradska jezgra povezati s već postojećim suburbijima i koji će biti pravci daljnjeg širenja grada. Za praćenje tog procesa posebno je važan plan gradskog mjernika Josipa Erdelyja iz 1818. godine na kojem je prikazana parcelacija grabišta s gruntovnim česticama na kojima se mogu graditi nove kuće. U istočnom i zapadnom dijelu grabišta planirana je rahla izgradnja kuća s vrtovima, dok je sjeverno i južno zemljište namijenjeno gradnji zgrada javne namjene. Na planu su označena tri nova gradska trga, Kapucinski u jugozapadnom dijelu grabišta, novi trg u jugoistočnom grabištu, koji nije izveden, i trg na mjestu sjevernog grabišta, budući Banski trg, odnosno od 1911. godine Trg bana Jelačića.² Rušenja bedema i nivelacija terena te izgradnja na novim parcelama nisu se u svim dijelovima grabišta odvijala jednakim tempom. Neka su se područja brže urbanizirala, dok su druga tijekom 19. stoljeća ostala dugo neizgrađena.³ Spis o novoj numeraciji kuća s kartom varaždinskog mjernika Franje Plohela iz 1851. godine ipak pokazuje povećanu izgradnju nakon rušenja bedema s obzirom na to da se broj kuća u tom razdoblju povećao s 826 na 1018.⁴

Druga polovica 19. stoljeća razdoblje je kad Gradsko zastupstvo posebnim propisima određuje uvjete izgradnje novih kuća na području grada. Od 1850. godine izdavanje građevinskih dozvola i nadzor nad izgradnjom preuzeo je Građevni odjel. *Građevni rednik*, usvojen 1868. godine, najavio je izradu regulatorne osnove, ali je ona donesena tek 1904. godine nakon što je Zemaljska vlada usvojila *Građevni red* za gradove čija je uprava djelovala prema *Zakonu ob ustroju gradskih općina* iz 1895. godine. Prema *Građevnom redu* Gradsko je zastupstvo donijelo 1902. godine *Građevni statut za grad Varaždin i njegovo područje* s planom grada i pravcima širenja te namjenom zgrada u pojedinim zonama, a 1904. *Regulatornu osnovu* koja, nažalost, nije sačuvana.⁵ Nastankom Kraljevine SHS 1918. godine nije odmah donesen jedinstveni zakon o gradnji za cijelo područje nove države pa su do donošenja *Građevinskog zakona* 1931. godine vrijedili zakoni i propisi iz austrougarskog razdoblja. Stoga su se odredbe *Statuta* i *Regulatorne osnove* primjenjivale u gradu Varaždinu sve do 1931. godine.

---

² Mirela SLUKAN ALTIĆ, „Regulatorne osnove Varaždina i njihov utjecaj na povijesni razvoj grada“ u: *800 godina slobodnogkraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Šicel Miroslav, Kaštela Slobodan), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009., str. 78.

³ O rušenju bedema i izgradnji kuća na novim parcelama vidi: Marija MIRKOVIĆ, „O spajanju unutrašnje varoši i gradskih predgrađa u Varaždinu“, *Godišnjak gradskog muzeja Varaždin*, Vol. 2-3, GMV, Varaždin 1962.-1963., 42-66 i Ivy LENTIĆ-KUGLI, *Varaždin nakon požara 1779.*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, 1973.

⁴ M. MIRKOVIĆ, n. dj., 56-57.

⁵ M. SLUKAN ALTIĆ, n. dj. 81-82.

TRG BANA JELAČIĆA – PLANOVI ZA REGULACIJU DO POČETKA PRVOG SVJETSKOG RATA

Na Erdelyjevom planu iz 1818. godine prikazan je prostrani novi trg u sjeveroistočnom grabištu koji je s istoka i sjevera omeđen s *Via fossata ambiens*, obilaznom cestom koja se formirala nakon izgradnje bedema s vanjske strane grabišta te Gornjim (Bečkim) vratima i mostom preko graba. Kako Erdelyjev plan nije imao funkciju prikazivanja zatečenog stanja već je bio prijedlog parcelacije i izgradnje na mjestu grabišta, na planu nisu prikazane već postojeće kuće izgrađene uz *Via fossata ambiens*. Brža izgradnja na parcelama uz gradska vrata i obodnu cestu započeta je u drugoj polovici 17. stoljeća nakon što su parcele u unutrašnjem gradu bile uglavnom popunjene.⁶ Tu su kuće gradili obrtnici, ali i gradski uglednici te plemstvo, kao npr. grofovi Nitzky koji su nasuprot Gornjim vratima izgradili dvije palače, 1733. godine palaču u današnjoj Nazorovoj ulici 2, a do nje su 1796. izgradili novu klasicističku palaču (Trg bana Jelačića 5). Uz obodnu cestu izgrađene su krajem 18. ili početkom 19. stoljeća građanske kuće na Trga bana Jelačića br. 7, 9 i 13.⁷ Erdely je na planu prikazao kuću koja je na prijelazu 18. u 19. stoljeće izgrađena s vanjske strane sjevernog gradskog zida uz Gornja vrata (Trg bana Jelačića 23) kao i sjeveroistočnu kulu nekadašnjeg gradskog zida. Kako navodi I. Lentić Kugli, razaranje sjevernog zida započelo je nakon požara 1776. godine pa je već krajem 18. stoljeća izgrađen niz novih kuća na gradskom zidu u današnjoj Bakačevoj ulici.⁸

Radovi na rušenju i nivelaciji terena obavljani su sporo pa su do 1850. godine grabišta i dijelovi gradskog zida još uvijek bili ponegdje sačuvani. Na planu grada iz 1823. godine još uvijek postoji u cijelosti sačuvana sjeverna kurtina gradskog zida koja je povezivala Gornja vrata i sjeveroistočnu kulu.⁹ Kako navodi Krešimir Filić, ta kula dugo je bila pošteđena, ali ju je kasnije zbog trošnosti gradska općina ipak srušila. Od sjevernog zida sačuvana su samo dvokatna gradska vrata (*Lisakova kula*, Trg bana Jelačića 2). Filić piše o zapuštenosti i neuređenosti nekadašnjih graba sredinom 19. stoljeća. Od kuće Horvat (Pavlinska 8) do Banskog trga sve je bilo puno vode i tek je tu i tamo izgrađena poneka kuća. Jelačićev trg bio je baruština koja se protezala preko današnje kuće Kiš (Trg bana Jelačića

---

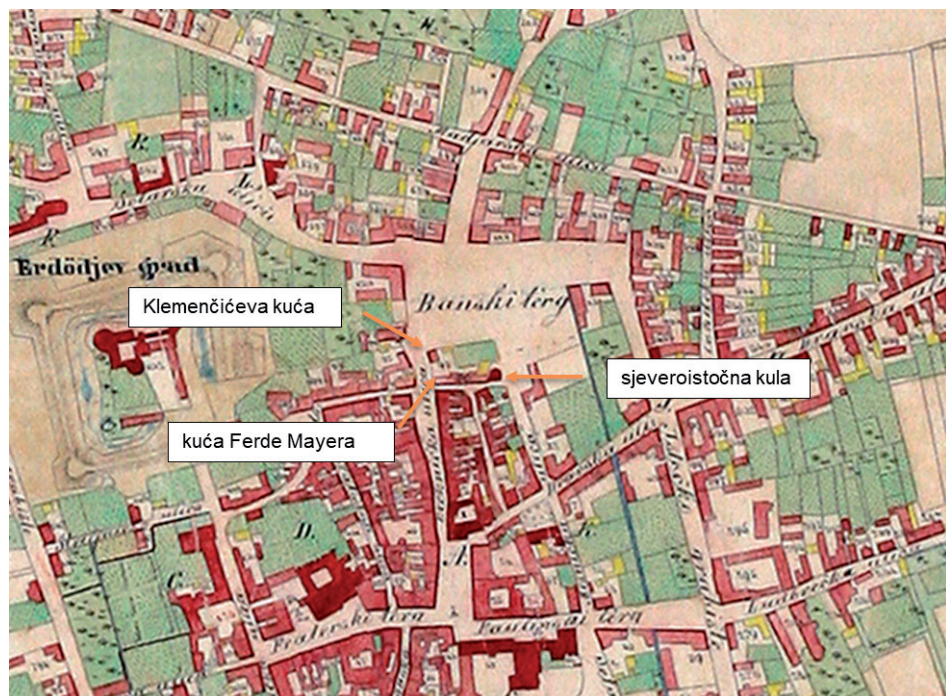
⁶ Više o urbanizaciji varaždinskih suburbija vidi u: V. BUREK, „Urbanistički razvoj varaždinskih suburbija tijekom 17. stoljeća“, *Historia Varasdiensis, časopis za varaždinsku povijesnicu* br. 1, Društvo povijesničara grada Varaždina i varaždinske županije, Varaždin 2011., 91-105.

⁷ Ivy LENTIĆ KUGLI, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Naklada Ljevak d. o. o., Zagreb, 2001.

⁸ I. LENTIĆ KUGLI, *Varaždin nakon požara*, 37.

⁹ *Ansicht der K. Freystadt Warasdin mit Umgebung wieselbe von Nord-Ost an zu sehen ist*/Joseph Podhradczky, *Varasd: 1823.*, Országos Szechenyi Könyvtar, TK 1385.

3) prema Starom gradu.¹⁰ O zapuštenosti Banskog trga piše i autor teksta objavljenog u *Slobodnom građaninu* koji navodi da je: *prostor oživio tek u jesen, jer je ondje bilo sijelo kestenjara koji su tu te plodine pekli te na licu mjesta bilo triebljene bilo samo pečene prodavali, a i po gostionama raznašali i prodavali.*¹¹ Tijekom 19. stoljeća postepeno su se popunjavale parcela s istočne, sjeverne i zapadne strane Trga, dok je južna strana, osim kuće na Trgu broj 23, ostala neizgrađena. Na južnom dijelu parcele, na uglu Gajeve i uz sjevernu frontu današnjeg istočnog dijela Bakačeve ulice, izgrađena je prije 1850. godine kuća turpijara Ferde Mayera. Situacija na toj parceli prikazana je na planu Antona Kiesswettera iz 1860. godine na kojem se, istočno od kuće Mayer, još uvijek nalazi sjeveroistočna kula. Promjena će nastati tek 1922. godine kad je varaždinski graditelj i inženjer Artur Kadeřavek na toj parceli izgradio tkaonicu i obiteljsku kuću koje su dijelom izgrađene na sjevernom gradskom zidu.

Slika 1. Mapa kraljevskog slobodnog grada Varaždina, Anton Kiesswetter, Varaždin 1860., detalj, GMV, inv. br. 3329

¹⁰ Krešimir FILIĆ, "Život i prilike grada Varaždina od god. 1840. - 1860.", *Godišnji izvještaj državne realne gimnazije u Varaždinu*, 1929., troškom i nakladom Varaždinske ekstenze, 4-5.

¹¹ *Slobodni građanin*, od 3. travnja 1920., br. 8, str. 4.

Gradske uprave su nakon 1868. godine do početka Prvog svjetskog rata nastojale da se investicijama u izgradnju reprezentativnih javnih zgrada pokaže briga za uređenje grada, ali i primijene novi trendovi regulacije po uzoru na gradove u Austro-Ugarskoj Monarhiji.¹² Osnivanje *Gradjevnog odbora* i donošenje *Gradevnog rednika* bilo je u službi stvaranja uvjeta za kvalitetniju i funkcionalniju izgradnju u gradu. Godine 1888. osnovano je *Društvo za poliepsanje grada Varaždina* čija je svrha bila: *da vlastitim pregnućem ili pako poticanjem upriličuje u gradu Varaždinu i njegovoj okolici izvadjanje što većom udobnošću spojenoga poliepsanja javnih mjestah.*¹³ Međutim, pažnja Poglavarstva je u drugoj polovici 19. stoljeća bila uglavnom usmjerena prema regulaciji južnog grabišta, dok je sjeverno zapostavljeno. Na mjestu nekadašnjeg južnog grabišta još je tridesetih godina 19. stoljeća gradski fizik dr. Müller počeo uređivati perivoj (Šetalište Vatroslava Jagića) u čijoj se blizini u drugoj polovici 19. stoljeća grade reprezentativne zgrade javnog značaja, kazalište, gimnazija, pošta, kasnije filijala Austro-ugarske banke. Brigu za uređenje južnog prilaza centru grada možda treba tražiti u činjenici da se u to vrijeme Zagreb već profilirao kao glavni grad Hrvatske prema kojem su bile usmjerene sve komunikacije (uprava, pravosuđe, trgovina, visoko školstvo) pa je južni ulaz Dugom (Zagrebačkom) ulicom postao glavni prilaz gradu. Sjeverni prilaz, koji je od srednjeg vijeka bio glavni komunikacijski pravac kojim se grad povezivao s Grazom, Bečom i Požunom, izgubio je značaj.

Utjecaj Zagreba kao glavnog grada i novih trendova u uređenju trgova vidljiv je u najavi uređenja Banskog trga¹⁴ u lokalnim novinama prema kojoj će se Trg, koji se u to vrijeme koristio za održavanje tjednih sajmova, uređenjem pretvoriti u šetalište poput Zrinskog trga u Zagrebu.¹⁵ U to je vrijeme na istočnoj strani Banskog trga već bila izgrađena jednokatna klasicistička kuća Josipa Wunderlicha u obliku slova L (oko 1847.) i pravoslavna crkva sv. Đorđa (1884.) kojima je Trg sužen u svom istočnom dijelu i razbijen na manje cjeline nepravilnih pravokutnih oblika. Portal i kolni ulaz u kuću Wunderlich okrenuti su prema obodnoj cesti, a

---

¹² Druga polovica 19. stoljeća je vrijeme velikih regulatorskih zahvata u srednjovjekovnim jezgrama Beča, Budimpešte, Zagreba i drugih gradova kako Monarhije tako Europe, kao i planska izgradnja novih dijelova grada u kojima gradski perivoj i reprezentativni gradski trgovi s cvijetnjacima, alejama, fontanama, glazbenim paviljonima postaju središta društvenog života. O gradskim perivojima u Austro-Ugarskoj Monarhiji vidi: Géza HAJÓS, „Gradski perivoji u Beču i u zemljama bivše austrijske monarhije iz europske perspektive između 1770 i 1867.“ u: Bojana BOJANIĆ OBAD ŠČITAROCI, Mladen OBAD ŠČITAROCI, Géza HAJÓS, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, Šćitaroci d. o. o., Zagreb, 2004.

¹³ *Hrvatska straža*, od 2. ožujka 1889., br. 9, str. 3.

¹⁴ Najstariji naziv trga je Banovina, ali na karti Kiesswetera iz 1860. godine već je upisan naziv Banski trg. Godine 1911. nazvan je Trgom bana Jelačića. Od 1945. do 1990. naziv trga je Trg Republike, a od 1990. ponovno Trg bana Jelačića.

¹⁵ *Hrvatska straža*, od 1. svibnja 1886., br. 18, str. 1.

ne prema Trgu jer je u to vrijeme Trg bio neuređen i s odvodnim kanalom u sredini. Kanal je bio ne samo prepreka prometu kolima već i higijenski problem. Godine 1890. raspravljalo se u Gradskoj skupštini o preseljenju sajmišta s Banskog trga na Murvinjak (Trg Matije Gupca).¹⁶ Raspravu je možda potaknulo novoosnovano *Društva za poliepašanje grada* koje je na sjednici održanoj 1890. raspravljalo o uređenju Banskog trga i predložilo sadnju drveća na Trgu. Gradski inženjer i član *Društva* Vladoj Schnapp smatrao je postojanje odvodnog kanala preprekom za sadnju drveća pa bi kanal trebalo premjestiti. Drugi je problem bila različita širina pješačkog puta uz postojeće kuće na sjevernoj strani pa se drveće ne bi moglo pravilno razmjestiti. Zaključeno je da se na sjevernoj strani ipak posadi drveće sljedeće jeseni s tim da se uzme u obzir buduća širina nogostupa.¹⁷ Međutim, drveće na Trgu nije bilo posađeno iako je Schnapp napravio nacrt za nasade, a Gradsko zastupstvo ga odobrilo. Očito je problem bio novac pa je odlučeno da se skupljaju novčani prilozima stanovnika Banskog trga jer će oni imati najviše koristi od nasada.¹⁸ Drveće je na Trgu ipak posađeno, što pokazuje razglednica iz 1899.

Slika 2. Fotografija zapadnog dijela Banskog trga na razglednici iz 1899. godine
HR-DAVŽ 975 Zbirka starih razglednica gradova i mjesta

¹⁶ *Varaždinski viestnik*, od 28. lipnja 1890., br. 21, str. 1.

¹⁷ Isto, str. 3.

¹⁸ Isto, od 1892., br. 8, str. 2.

godine na kojoj se vide tri reda mladih stabala koja se pružaju od istoka prema zapadu, zaštićena koljem kako bi se spriječilo uništavanje nasada u vrijeme održavanja tjednog sajma. Obavijesti u novinama pokazuju da je Trg imao i druge funkcije, kao što je postavljanje *cirkusa i menažerija*¹⁹ ili kina na otvorenom u kojem se 1911. godine prikazivao film sa zadnjeg svesokolskog sleta u Zagrebu.²⁰ Trg je služio i kao tržnica u vrijeme pričesti, Tijelova i sličnih prigoda kad se tržnica s Trga Franje Josipa i Pavlinske ulice privremeno premještala na Trg.²¹

O uređenju Banskog trga ponovno se raspravljalo početkom 20. stoljeća kad je Poglavarstvo planiralo novi investicijski ciklus tijekom kojeg bi se izgradila zgrada suda za smještaj Sudbenog stola, Kotarskog suda i Ureda državnog odvjetništva te nova zgrada gradske vijećnice. Sudovi su se u to vrijeme nalazili u unajmljenom prostoru u novoizgrađenoj, ali za sud neprikladnoj kući Berolingen u Kukuljevićevoj ulici 10 pa su gradske vlasti predlagale Zemaljskoj vladi izgradnju nove zgrade za potrebe sudova. Autor članka *Gdje da se gradi sudbena palača?* u *Našim pravicama* 1907. godine analizira moguće lokacije i predlaže da se zgrada suda izgradi na Banskom trgu na parceli koju omeđuju produžena Gajeva ulica na jugozapadu, baždarski ured s produljenom Mesničkom (Šenoinom) ulicom na jugoistoku, južno Uska ulica, a na sjeveru odvodni kanal. Na toj su se parceli tada nalazile dvije kuće, kuća Ignjata Klemenčića (Trg bana Jelačića 23), vijećnika Kraljevskog sudbenog stola, i kuća turpijara Ferde Mayera (Gajeva 20). Pročelje palače trebalo bi okrenuti prema jugu i središtu grada. Na taj bi se način postigla regulacija *one fine ulice* koja spaja Gajevu s Mesničkom, a ispred sudbene palače treba posaditi mali nasad drveća i cvijeća. Grad bi trebao kupiti Klemenčićevu kuću i ustupiti Vladi vlastita zemljišta na toj parceli u zamjenu za zemljište i zgradu zatvora u Miličkoj ulici (Ulice braće Radić). Tu bi se mogao izgraditi i zatvor pa kao usporedbu navodi Beč u kojem je zatvor udaljen dvije minute od *Ringa*.²² Lokacija je imala prednost u tome što su zemljište i kuća Ferde Mayera i zemljište na kojem se nalazio stari sjeverozapadni toranj bile gradske. Kuća Ferde Mayera prodana je na dražbi 1894. godine zbog duga gradskoj općini i Zavodu ubogih iz 1859. i 1865. godine. Kuću i pripadajuće zemljište kupio je Grad i namirio svoja potraživanja, ali se godinama sporio s Mayerovim nasljednicima i drugim vjetrovnicima oko isplata zaloga kojim su bile opterećene Mayerove nekretnine.²³ Prijedlog autora teksta da se pročelje palače okrene prema jugu, dakle prema staroj gradskoj jezgri, a ne prema Trgu kao novom urbanom središtu, pokazuje da

---

¹⁹ Trg je bio namijenjen za cirkuske predstave još 60-tih godina 20. stoljeća.

²⁰ *Naše pravice*, od 22. rujna 1911., br. 38, str. 6.

²¹ Isto, od 12. listopada 1911., br. 41, str. 5.

²² Isto, od 17. siječnja 1907., br. 3, str. 3.

²³ HR-DAVŽ, 16. Gradsko poglavarstvo Varaždin (dalje: GPV), redovni spisi, 9046/1918.

se planiranje novih zgrada još uvijek zamišljalo kao širenje od reprezentativnog središta, glavnog gradskog trga, prema periferiji.

Izgradnja sudbene palače bila je jedna od tema na sjednici Gradskog zastupstva 1910. godine, na kojoj je gradonačelnik izvijestio o posjetu Slavka Aranitzkog, odjelnog predstojnika za pravosuđe, a jedna od tema razgovora bila je izgradnja zgrade suda. Aranitzki je prenio obećanje bana Tomašića da će se palača primjerena zahtjevima modernog doba početi graditi u dogledno vrijeme. Aranitzki nije podržao ideju da se zgrada gradi na Banskom trgu već na slobodnoj parceli u Kolodvorskoj ulici. Reagirao je zastupnik Jakob Furjan koji je smatrao da je Banski trg najbolja lokacija za novu sudbenu palaču jer je grad vlasnik dijela potrebnog zemljišta, a, ako ono ne bi bila dovoljno, grad treba koristiti dio Banskog trga od Kussyjeve kuće (Trg bana Jelačića 3) do zavoja sa Solarskom (Vladimira Nazora). Većina zastupnika ipak nije podržala njegov prijedlog.²⁴

Neuređenost Trga bana Jelačića bila je 1911. povod za interpelaciju gradskog zastupnika Vlodoja Jungmana. Ona je povezana s pripremama za proslavu obljetnice Vatrogasnog društva koja se trebala održati 1914. godine. Jungman navodi da će se tom prigodom održati vatrogasni kongres i obrtnička izložba, mnogi će posjetiti grad, a svečanost će se održavati u onom dijelu grada koji je zapušten. Već odavno je trebalo regulirati Trg. Glavni je kanal baš u sredini i dovoljno dubok da se može presvoditi i Trg nivelirati. Predlaže također da se svi postojeći otvoreni kanali u Gajevoj, Uskoj, Šenoinoj, Kurelčevoj, Trenkovojoj, Mađarskoj ulici zamijene podzemnima koji se mogu ulijevati u glavni kanal na Trgu, što je važno radi higijene. Sredinom Trga nivo kanala je tako nizak da postoji opasnost za promet kolima. Bez obzira na to iz kojeg razloga, higijensko-zdravstvenog ili estetskog, Jungman je zatražio da se Trg uredi kako bi dostojno nosio Jelačićevo ime.²⁵

Trg bana Jelačića je 1914. godine još uvijek jedna od lokacija za gradnju sudbene palače koju je, uz ostale ponuđene lokacije, obišao i ban Skerletz prilikom svojeg boravka u Varaždinu u svibnju 1914. godine.²⁶ Međutim, *Hrvatsko pravo* 1915. godine donosi vijest kako će se sudbena palača graditi na uglu Miličke (Braće Radić) i Vrazove ulice i da su u *odornom zavodu* Kurschner i Beleznay na Trgu Franje Josipa izloženi nacrti.²⁷ Nakon odustajanja od izgradnje zgrade suda na Trgu pojavit će se 1916. godine Artur Kadeřavek s prijedlogom o gradnji na tom zemljištu kojim bi se ujedno provela regulacija Trga i okolnih ulica.

---

²⁴ *Naše pravice*, od 22. rujna 1910., br. 39., str. 4.

²⁵ HR-DAVŽ – 2 PGV (dalje: PGV), zapisnici, 1911.

²⁶ *Naše pravice*, od 14. svibnja 1914., br. 20, str. 5.

²⁷ *Hrvatsko pravo*, od 11. rujna 1915., br. 37, str. 3.

ARUTUR KADEŘAVEK

O Arturu Kadeřaveku (Našice, 7. veljače 1883. - Varaždin, 22. listopada 1963.), varaždinskom inženjeru i graditelju, suvremeniku Valenta Morandinića i Josipa Ribića, malo se pisalo. Više je poznat u šahovskim krugovima jer je bio inicijator osnivanja Šahovskog društva u Varaždinu 1922. godine, prvi predsjednik Društva i sudionik brojnih šahovskih turnira.²⁸ *Wiener Schach-Zeitung* donosi 1924. godine vijest o boravku Emanuela Laskera u Zagrebu koji je odigrao *simultanku* s trideset devet domaćih šahista i navodi Kadeřaveka kao jednog od sedmorice koji su uspjeli s Laskerom remizirati.²⁹

Kadeřavek je gimnaziju završio u Osijeku, a u Budimpešti Građevinski fakultet.³⁰ Godine 1908. položio je državni ispit za inženjera,³¹ a nakon toga bio je zaposlen u građevnom odjelu Zemaljske vlade u Varaždinu. *Naše pravice* donose vijest o vjenčanju kraljevskog inženjera Artura Kadeřavek i vlastelinke Izabelle pl. Horvath de St. Peter.³² U vrijeme kad je Kadeřavek ušao u brak s Izabelom, bio je već uvaženi graditelj u Varaždinu koji je krajem 1910. godine izgradio dvije reprezentativne jednokatne vile u Kolodvorskoj ulici okružene vrtovima, secesijsku na br. 19 i historicističku na br. 21. Nije poznato kad je Kadeřavek napustio kraljevsku službu, ali tijekom Prvog svjetskog rata on se potpisuje kao diplomirani inženjer i građevinski poduzetnik. Kadeřaveku je 1915. godine povjereno postavljanje ratnog spomenika poginulim Varaždincima u Prvom svjetskom ratu. Od 1915. do 1918. godine aktivno je služio vojsku kao vojni inženjer zadužen za akciju skupljanja bakra i bakrenih zvona.³³ Uz poslove skupljanja kovina Kadeřavek je nastavljao svoju djelatnost inženjera i građevinskog poduzetnika s očitom namjerom da tijekom rata osigura uvjete za nastavak djelatnosti u poslijeratnom razdoblju. Kao inženjer i graditelj Kadeřavek je bio svjestan da će nakon rata, tijekom kojeg je građevna djelatnost gotovo potpuno stala, uslijediti razdoblje pojačane izgradnje jer će gradska uprava sigurno nastojati novim investicijskim ciklusom pokrenuti poslijeratnu gospodarsku obnovu grada. S druge strane, u gradu je nedostajalo stanova i prije rata, a potražnja za stanovima će se sigurno povećati pa je trebalo još u ratnim uvjetima osigurati zemljišta za gradnju. Kako je Zemaljska vlada izabrala za gradnju zgrade suda zemljište u Miličkoj ulici, parcela na južnoj strani Trga bana Jelačića postala je vrijedno zemljište za privatnu gradnju. Prije nego što će izložiti svoj prijedlog za izgradnju na toj parceli, Ka-

²⁸ *Varaždinske vijesti*, od 27. srpnja 1994., br. 30., str. 10.

²⁹ *Wiener Schach-Zeitung*, listopad 1924., br. 20, str. 295.

³⁰ <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9390>, 5. srpnja 2017.

³¹ *Agrarier Zeitung*, od 15. travnja 1908., br. 100, str. 5.

³² *Naše pravice*, od 25. svibnja 1911., br. 21, str. 6.

³³ GPV, redovni spisi, 1919., 7940, 8179.

deřavek je kupio Klemenćićevu kuću i zemljište (Trg bana Jelačića 23) te otvorio vlastitu tvrtku za građevinsko poduzetništvo.³⁴

KADEŘAVEKOVI PLANOVI ZA IZGRADNJU BLOKA NOVIH KUĆA

Početak prosinca 1916. godine Kadeřavek je uputio Gradskom poglavarstvu aproksimativne planove za izgradnju bloka novih kuća na parceli koju zatvaraju Gajeva, produžena Uska,³⁵ Šenoina ulica i Trg bana Jelačića s prijedlogom da mu Poglavarstvo proda Mayerovu kuću na uglu Gajeve i Uske ulice te zemljište na kojem se nalazio stari toranj. S obzirom na to da nova gradnja mora biti usklađena s *Regulatornom osnovom* te Kadeřavek mora ustupiti dio zemljišta za proširenje Šenoine i Uske ulice, predlaže da mu Poglavarstvo u zamjenu za to zemljište ustupi odgovarajuću površinu na Trgu tako da građevna crta bude udaljena 6 metara od drvoreda, a između pročelja zgrada i drvoreda uredio bi se pješački put. Kadeřavek se obvezuje da će srušiti Mayerovu kuću, ali se u ratno vrijeme ne može obvezati na završetak gradnje u roku kraćem od 10 do 15 godina.³⁶

Aproksimativni planovi ne nalaze se u spisu, ali postoji zapisnik Građevnog odbora sastavljenog nakon očevida uz prisustvo Kadeřaveka, koji je Odboru predočio planove izgradnje.³⁷ Sačuvan je plan regulacije zemljišta s ucrtanim postojećim parcelama i objektima te novim građevnim crtama kao i označenim zemljištima koje će Grad i Kadeřavek zamijeniti. Kako se navodi u zapisniku, Kadeřavek namjerava na toj parceli izgraditi blok kuća kao i modernu kinodvoranu pa zbog toga mora srušiti sve postojeće zgrade. Građevni odbor je izmjerio i iskolčio cijelu parcelu poštujući *Regulatornu osnovu* prema kojoj se spomenute ulice moraju proširiti, a građevne linije izravnati i predložio da gradska općina Kadeřaveku ustupi 135 m² duž cijelog Klemenćićevog posjeda na Trgu. Građevna će linija biti 6 m od drvoreda, a između pročelja kuća i drvoreda uredit će se nogostup. Kadeřavek će, nakon što mu Grad proda Mayerovu kuću i zemljište na kojem se nalazio stari toranj, ustupiti Gradu 107 m² kojima će se proširiti Uska i Šenoina ulica i to tako da prema projektu ustupljena širina na uglu Gajeve ulice i kuće Mayer iznosi 1,50 m, a Šenoine i Uske 1,40 m. Tako bi se Uska ulica mogla proširiti na 6,50 m, što bi bilo usklađeno s *Regulatornom osnovom*. Građevni odbor

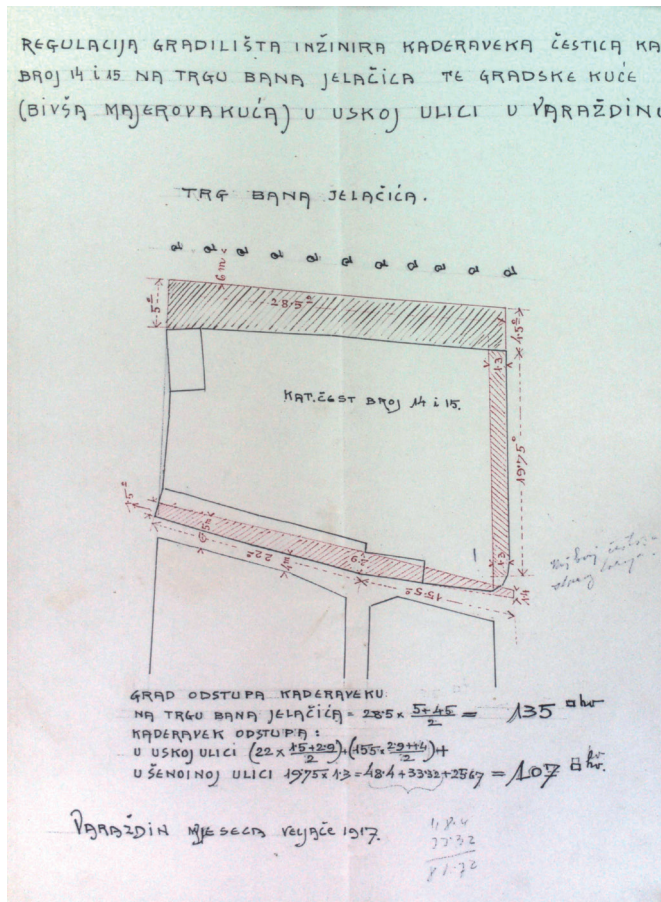
³⁴ Isto, 1916., 10 582.

³⁵ Današnji istočni dio Bakačeve ulice nazivao se početkom 20. stoljeća Uskom ulicom ili produženom Uskom ulicom.

³⁶ GPV, redovni spisi, 1916., 13682.

³⁷ U spisima Građevnog odjela i redovnim spisima Poglavarstva grada Varaždina nije pronađen ni jedan od Kadeřavekovih planova za izgradnju na toj parceli iako se u pisanim dokumentima navodi da su bili priloženi. Autorica je kontaktirala obitelj koja je naslijedila ostavštinu Artura Kadeřaveka, međutim, ni u njegovoj ostavštini planovi nisu pronađeni.

predlaže da se prijedlog odobri jer bi se tom izgradnjom uredio južni dio Trga bana Jelačića i ugao Šenoine ulice te poljepšao taj dio grada.³⁸ Zamjena zemljišta nije bila u skladu s *Gradevnim redom za gradove Osijek, Varaždin i Zemun* iz 1900. godine jer je prema *Gradevnom redu* vlasnik zemljišta morao bez naknade gradskoj općini ustupiti zemljište koje je namijenjeno uređenju prometnih površina.³⁹ Gradsko poglavarstvo napravilo je ustupak, očito zadovoljno što će se taj dio grada konačno regulirati nakon što je propao plan izgradnje zgrade suda na Trgu.

Slika 3. Plan regulacije gradilišta ing. Kadeřaveka napravljen tijekom očevida Građevnog odjela u veljači 1917. godine, HR-DAVŽ - 16. GPV, redovni spisi, 1917., 9046

³⁸ GPV, redovni spisi, 1917., 2041.

³⁹ *Gradevni red za gradove Osijek, Varaždin i Zemun u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Kralj. zemaljska tiskara, Zagreb 1900., 18.

O molbi i planovima Artura Kadeřaveka te prijedlogu Građevnog odbora raspravljalo se na sjednici Gradskog zastupstva 24. veljače 1917. godine na kojoj je pročitana dopuna molbe. Kadeřavek je spreman odmah za Mayerovu kuću i zemljište isplatiti 8000 kruna, srušiti kuću Mayer i o svom trošku regulirati zemljište, ogradu pomaknuti na projektiranu građevnu crtu te razinu Uske ulice tijekom gradnje urediti o vlastitom trošku. U Šenoinoj će ulici ustupiti dio svojeg zemljišta i ograditi ogradom prema utvrđenom građevnom pravcu. Obvezuje se da će to zemljište *ukusno* ograditi te će na taj način ukloniti nečistoću s tog dijela Trga. Obvezuje se, nadalje, da će cijelu stambenu četvrt izgraditi u roku 10 godina od sklapanja mira. Također moli da mu Poglavarstvo ne nametne gradnju višu od jednog kata. Gradsko zastupstvo je jednoglasno prihvatilo ponudu.⁴⁰

Kako Kadeřavekovi planovi nisu sačuvani u spisima Poglavarstva kao ni u spisima Građevnog odjela, procjena kvalitete njegovih planova može se temeljiti samo na opisu iz molbe i zapisnika Građevnog odjela. Kadeřavek je na parceli planirao izgraditi zgrade kombinirane, privatno-javne namjene (stanovi, kinodvorana, vjerojatno i trgovine u prizemlju) koje će biti maksimalne visine prizemlja i kata te se na taj način neće visinom nadmetati s obiteljskim jednokatnicama u Šenoinoj i Gajevoj ulici. Njegova bojazan da bi mu Poglavarstvo moglo uvjetovati gradnju višu od dvije etaže svakako je povezana s gradnjama koje su se odvijale u staroj gradskoj jezgri krajem 19. i početkom 20. stoljeća tijekom kojih su na parcelama na kojima su bile jednokatne barokne palače izgrađene glomazne historicističke dvokatnice (Trg kralja Tomislava 2, Gajeva 1, Kukuljevićeva 10). Ono što posebno privlači pažnju je prijedlog gradnje u bloku, odnosno zatvoreni način gradnje s četiri ravnopravna pročelja u Gajevoj, Uskoj, Šenoinoj ulici i na Trgu bana Jelačića, što je novo u odnosu na dotadašnji način gradnje izvan gradske jezgre koji se temeljio na zatvorenoj gradnji kuća u nizu uz ulice ili prilazne ceste ili otvoreni način gradnje s predvrtovima, kakve su bile zgrade pošte, Austro-ugarske banke i niz novih obiteljskih vila u Kolodvorskoj ulici. Izgradnja kinodvorane unutar bloka koja bi ulazom bila okrenuta Trgu, utjecala bi na funkciju Trga kao mjesta javnog okupljanja i njegovo uređenja u gradski trg u pravom smislu te riječi. Gradnja u bloku i nastanak nove inzule na mjestu sjevernog gradskog bedema definirala bi južnu granicu Trga preko kojeg bi se stara gradska jezgra povezala s nekadašnjim sjevernim predgrađem.

IZGRADNJA TKAONICE

Nakon što je kupio Mayerovu kuću i zemljište starog tornja, Kadeřavek nije ispunio prvi uvjet na koji se obavezao, a to je rušenje trošne Mayerove kuće i ure-

---

⁴⁰ PGV, zapisnici, 1917.

đenje Uske ulice, ali podizanjem kredita 1919. godine u iznosu od 210 000 kruna u Varaždinskoj štedionici i Hrvatskoj zemaljskoj banci⁴¹ te oglasom o prodaji jedne od vila u Kolodvorskoj ulici pokazuje da je imao namjeru započeti radove na Trgu bana Jelačića.⁴² Međutim, u veljači 1921. Kadeřavek je uputio nove planove i molbu Gradskom poglavarstvu u kojima navodi da je na svojem zemljištu uz Šenoinu ulicu započeo gradnju temelja za tkaonicu seljačkog platna (*Lohnweberei für Bauernlandwand*), dok u Uskoj ulici želi izgraditi jednokatnu stambenu kuću.⁴³ Obvezao se da će Usku ulicu proširiti prema regulatornoj osnovi i na svoj trošak sniziti za pola metra te ukloniti veliku strminu koja otežava kolni promet. Nadalje, planira izgraditi ugao Gajeve ulice, cijele Uske ulice, cijelu frontu u Šenoinoj ulici te ugao Šenoine i Trga bana Jelačića. Ukupna dužina novih fronti bit će 143 m, a cijena svih objekata bit će više od milijun kruna, od kojih većinu već ima osiguranu. Kadeřavek u molbi nije naveo kakve bi namjene bile zgrade u Gajevoj, Uskoj i Šenoinoj ulice. S obzirom na to da će to biti jednokatnice, vjerojatno nije u potpunosti odustao od izgradnji stanova na dijelu zemljišta. Izgradnju fronte na Trgu bana Jelačića ne spominje, kao ni rušenje Klemenčićeve kuće. Kako se vidi iz molbe, Kadeřavek je priložio planove pročelja zgrada u Šenoinoj, Gajevoj i Uskoj ulici, tlocrt prizemlja i kata tkaonice, ali planovi se ne nalaze ni u redovnim spisima ni u spisima Građevnog odjela. Iz molbe se ne može utvrditi koji je bio razlog promjene građevinske dozvole i prenamjene dijela zemljišta. Jedini su logičan razlog socijalne i ekonomske prilike i veliko siromaštvo u gradu nakon rata u kojem je postojala povećana potražnja za industrijskom robom kao i dovoljno radne snage pa se novac uložen u izgradnju industrijskog pogona mogao brže vratiti. Međutim, izgradnja industrijskog pogona u I. zoni prema *Regulatornoj osnovi* nije bila dopuštena pa je gradonačelnik Vjenceslav Podgajski odstupanje od *Osnove* argumentirao mišljenjem da će se izgradnjom industrijskog objekta na toj lokaciji potaknuti kakva-takva građevinska djelatnost i industrijska aktivnost u gradu. S obzirom na to da će se koristiti strojevi na električni pogon, tkaonica će biti čisti pogon i tihi obrt. Osim toga zgrada će poljepšati taj dio grada.⁴⁴ U to je vrijeme Gradska skupština učestalo raspravljala o pokretanju različitih manjih i većih industrijski poduzeća kojim bi se pokrenula gradska privreda, zaposlilo stanovništvo i smanjilo siromaštvo. Gradsko zastupstvo odobrilo je na sjednici krajem veljače molbu pa je Kadeřavek mogao nastaviti gradnju.⁴⁵

⁴¹ GPV, redovni spisi, 1919., 1019.

⁴² *Volja naroda*, od 13. ožujka 1919., br. 11, str. 2.

⁴³ S obzirom na dimenzije i činjenicu da je temelje već izgradio prije zahtjeva za promjenom građevinske dozvole, možda su temelji bili izgrađeni za kinodvoranu pa je odustao od njezine gradnje? U to vrijeme u gradu su postojala dva kina, Tomasijevo i kazališno kino, pa je pitanje bi li treće kino bilo isplativo.

⁴⁴ HR-DAVŽ 649, Gradsko poglavarstvo Varaždin (dalje: GPV), opći spisi, 1921., 1417.

⁴⁵ Isto, zapisnici, 1921.

Izgradnja tkaonice bila je otežana jer je u poslijeratno vrijeme bila povećana potražnja za građevnim materijalom, što je dovodilo do nestašica, posebno opeke. O nestašici opeke za domaće potrebe pisao je i *Slobodan građanin* i naveo slučaj Kadeřaveka, koji je narudžbu od 250 000 komada opeke morao smanjiti na 90 000. Opeka mu je pravovremeno isporučena te je gradnju priveo do krova. Gradnja je ipak privremeno zaustavljena, ali ne zbog opeke, već zbog krovništva koje je graditelj naručio u Mariboru i koje nije isporučeno zbog štrajka tamošnjih radnika.⁴⁶ Tkaonica je do ljeta 1922. godine bila završena i Kadeřavek je u rujnu dobio uporabnu dozvolu za njezin rad pod nazivom *Mehanička tkaona platna, tvornica rublja i vreća inž. Kadeřavek Varaždin*.⁴⁷ Iz naziva tvrtke vidljivo je da su Kadeřavekove ambicije bile puno veće od tkanja seljačkog platna, ali to se neće ostvariti. Već krajem godine tvrtka je promijenila ime u *Mehanička tkaona platna Kadeřavek Varaždin*.⁴⁸ Iz naloga za uplatu osiguranja radnika Okružnoj blagajni u Varaždinu vidljivo je da je krajem 1922. godine imao zaposlenih 36 radnika, od toga 28 žena, uglavnom iz Trnovca.⁴⁹

Početak rada bio je povezan s mnogim problemima. Tkalački majstor Vjeće-slav Radašinsky, jedina stručna osoba zaposlena u tvornici, porijeklom iz grada Rychnova u današnjoj Češkoj, tražio je od Poglavarstva da riješi njegov spor s Kadeřavekom koji ne poštuje sklopljeni ugovor. Osim tkalačkog posla Radašinsky je trebao montirati tkalačke stanove, od kojih je četiri motirao, a ostala su četiri ostala u spremištu jer Kadeřavek nije nabavio sve dijelove potrebne za montažu. Rad je u tvornici započinjao u 7 sati ujutro, ali su radnici umjesto osam sati radili deset sati, navodno na njihov zahtjev kako bi što više zaradili. Radašinsky navodi da je Kadeřavek potpuno nestručan za tkalački posao pa je njemu prepustio stručni dio posla, ali se miješao u proizvodnju s neizvedivim zahtjevima, što je dovodilo do nesuglasica. Problem je bila i dotrajala varaždinska električna mreža zbog koje od rujna 1922. do travnja 1923. godine tvornica nije radila 180 sati.⁵⁰

Uz probleme koje je imao u vođenju tvornice i pomanjkanju novca, Kadeřavek se morao suočiti i s konkurencijom. Tkaonicu je otvorio u vrijeme kad je postojalo više inicijativa za izgradnju tekstilnih pogona, a svakako najveća konkurencija bila je izgradnja novih pogona *Tekstilne industrije d. d.*, kasnije nazvane *Tivar*, koja se širila na južnom ulazu u grad ulaganjem stranog kapitala i s osloncem na strane stručne radnike. Njezin smještaj na gradskoj periferiji, koji omogućuje daljnje širenje, i izgradnja željezničke pruge za potrebe tvornice bili su važni

---

⁴⁶ *Slobodni građanin*, od 11. lipnja 1921., br. 23. str. 4.

⁴⁷ GPV, opći spisi, 1923., 605.

⁴⁸ Isto, 1922., 10574.

⁴⁹ Isto, 1923., 2976.

⁵⁰ Isto, 1923., 3432.

za njezin uspješan rad. Dok je *Tivar* stalno zapošljavao nove radnike (1926. imao je zaposlenih 800 domaćih radnika i namještenika i 16 stranaca)⁵¹, Kadeřavek je krajem 1923. godine počeo radnike otpuštati.⁵² U koje je vrijeme počeo pregovore s Mariborskom tekstilnom tvornicom, nije bilo moguće utvrditi, ali u ljeto 1925. godine ta je tvornica otvorila svoju podružnicu u Varaždinu pripremajući se očito za kupnju Kadeřavekove tkaonice.⁵³ Krajem listopada 1925. Mariborska tekstilna tvornica obavijestila je Poglavarstvo da je kupila tkaonicu te tražila očevid i novu uporabnu dozvolu jer je u tvornicu montirala nove strojeve te želi uvesti parno centralno grijanje za koje je potrebno zazidati dimnjak. Dopis opisuje zatečeno stanje unutrašnjosti tvornice. Kadeřavek je koristio samo dvije manje prostorije u prizemlju u kojima su bili strojevi, dok je velika prostorija na katu bila prazna. To pokazuje da Kadeřavek nije u potpunosti iskoristio kapacitete tkaonice što je, uz druge poteškoće, vjerojatno bio razlogom njezine brze prodaje.

Nadzor koji je u studenom 1925. godine obavila Inspekcija rada za oblast zagrebačku pokazuje teške uvjete rada u tkaonici. Inspekcija je pronašla niz tehničkih i higijensko-zdravstvenih nedostataka i propusta te obvezala upravu da ih u roku od šest tjedana ukloni. Tako je, na primjer, razmak između tkalačkih strojeva bio 60 - 65 cm umjesto jednog metra, a nije postojala ni zaštita radnika od mogućeg ozljeđivanja remenskim prijenosima strojeva. Inspekcija je obvezala upravu da napravi žičanu zaštitu za čunjake, omogući ventilaciju i u prizemlju i na katu, okreći stubište i temeljito opere stepenice, uredi garderobne ormare te postavi umivaonike za pranje ruku. Umjesto nehigijenskog i za požar opasnog grijanja željeznim pećima treba uvesti parno grijanje. Uprava treba Inspekciji rada dostaviti nacrt i tlocrt unutrašnjeg uređenja i popis strojeva. Budući da je prizemlje od kata bilo podijeljeno željeznom konstrukcijom s drvenim daskama i gredama, Inspekcija je naredila da se ispita statika konstrukcije s obzirom na moguća opterećenja strojevima na prvom katu.⁵⁴ Uprava Tvornice postavila je na krov tkaonice električnu zviždaljku kako bi radnike mogla obavijestiti o početku radnog vremena.⁵⁵ Kadeřavek je sve do proljeća 1926. bio poslovođa u tkaonici.⁵⁶

Do 1939. godine novi vlasnici su napravili još dvije promjene na zgradi tvornice. Godine 1929. uz južnu je fasadu tvorničke zgrade prigradna kovačnica ili,

---

⁵¹ GPV, zapisnici, 1926.

⁵² Izvješće o otpuštanju radika uvedeno je u *Kazalo* za 1924., ali u spisima nije pronađeno.

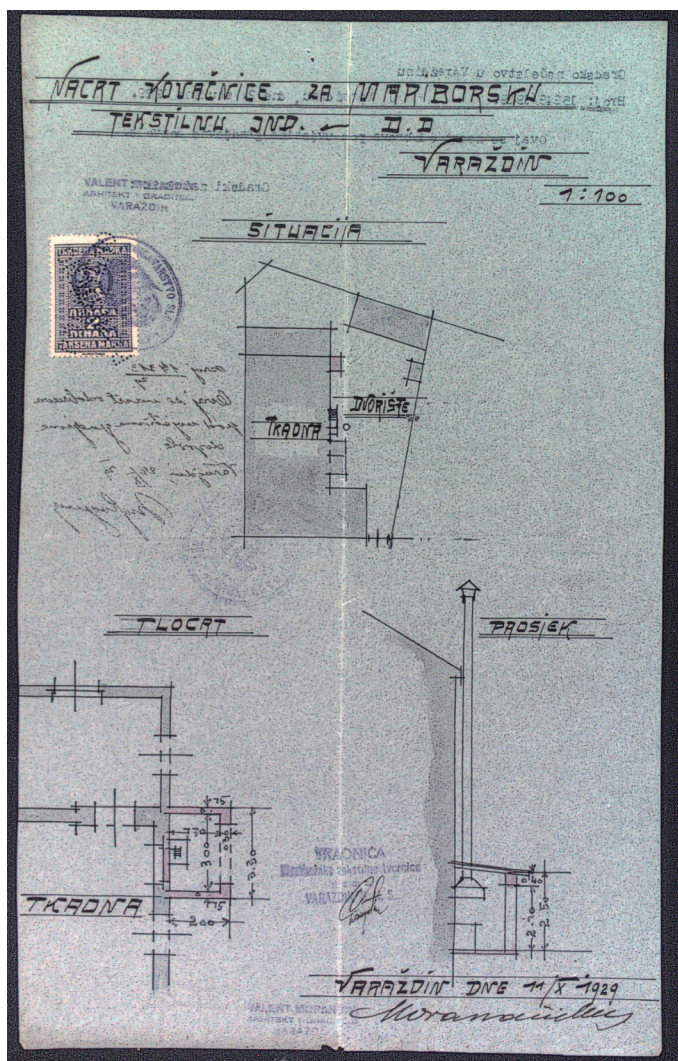
⁵³ Prijava podružnice je uvedena u *Kazalo* za 1925. pod brojem 6529, ali nije pronađena u spisima poglavarstva.

⁵⁴ HR-DAVŽ 7. Građevinska dokumentacija Varaždina i okolice (dalje: Građevinska dokumentacija), 1925., 9430.

⁵⁵ GPV, opći spisi, 1926., 9846.

⁵⁶ Zahtjev Kadeřaveka da ga se briše kao poslovođu u Tvornici platna uveden je u *Kazalo* za 1926. pod brojem 3064, ali u spisima nije pronađen.

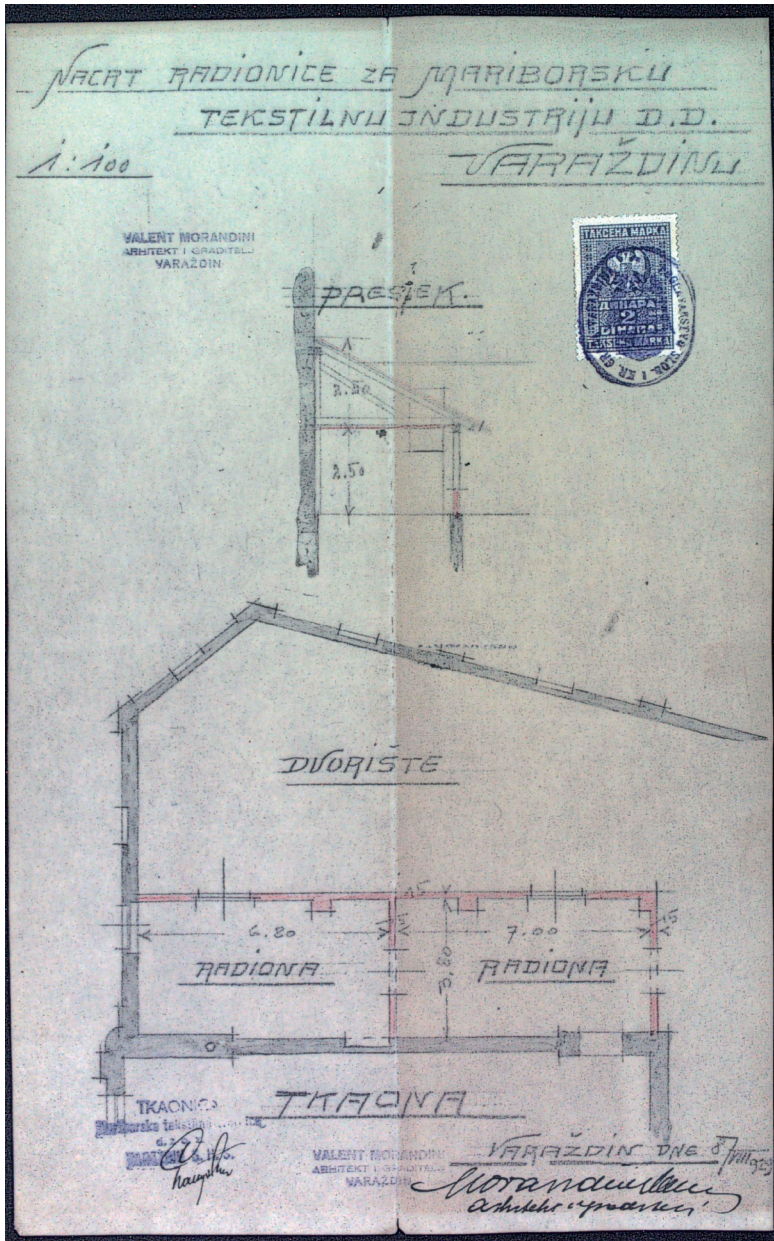
kako se u odluci navodi, stolarska i strojobravska radionica. Projekt je izradio arhitekt Valent Morandini. Osim tlocrta u spisu je i skica prostorne situacije. Tkaonica je zauzimala ugao Šenoine ulice i Trga s dužom frontom u Šenoinoj, a s južne strane u Kratkou ulicu⁵⁷ bila je ograda dvorišta. Uz jugozapadni dio zida prigradna je zgrada, očito spremište ili radionica, ali nema podataka kad je izgrađena.⁵⁸

⁵⁷ Novi naziv za produženu Usku ulicu.

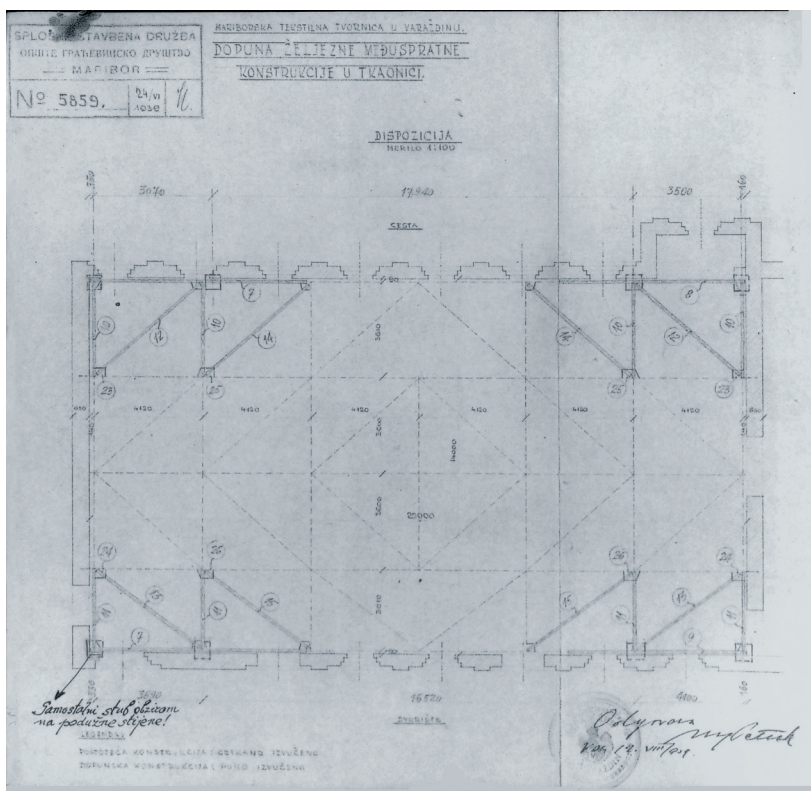
⁵⁸ Građevna dokumentacija, 1929., 11 578.

Slike 4. i 5. Nacrt kovačnice, plan arhitekta i graditelja Valenta Morandinija iz 1929. godine, HR-DAVŽ 7. Građevinska dokumentacija Varaždina i okolice, 1929., 11 578

Godine 1939. tkaonica je zatražila dozvolu za radove na pojačanju željezne međukatne konstrukcije uz koju se nalazi jedini dosad pronađeni dio tlocrta tkaonice. Tlocrt prikazuje veliku prostoriju na katu u kojoj su se nalazili tkalački stanovi i drugi strojevi s ucrtanim elementima željezne konstrukcije. Ulazni dio okrenut prema Trgu, u kojem su vjerojatno bili uredi, nije prikazan jer u tom dijelu zgrade nije bilo potrebno izvoditi radove. Tlocrt kao i statičke proračune napravila je *Splošna stavbena družba* iz Maribora. Iz tlocrta se vidi da su pojačani bočni dijelovi međukatne željezne konstrukcije potrebne za stabilizaciju postojećeg stropa prizemlja u svrhu potpunog uklanjanja vibracija koju stvaraju tkalački stanovi na katu. Konstrukcija je sastavljena od rešetkastih nosača.⁵⁹

Slika 6. Tlocrt tkaonice s prijedlogom pojačanja međukatne konstrukcije koju je izradila *Splošna stavbena družba* Maribor, HR-DAVŽ - 7. Građevinska dokumentacija Varaždina i okolice, 1939., 13 630

⁵⁹ Građevinska dokumentacija, 1939., 13 630

Vanjski izgled tkaonice nije se bitno promijenio i na njemu nije bilo većih građevinskih zahvata osim na pročelju na kojem su ugrađeni novi prozori i vrata. To potvrđuje fotografija snimljena vjerojatno prilikom obilježavanja 70. obljetnice osnutka Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Varaždinu 1934. godine.⁶⁰

Slika 7. Zgrada tkaonice A. Kadeřaveka danas je vlasništvo TIVA-e, varaždinske tiskare

Zgrada je jednokatna uglovnica pročeljem okrenuta prema Trgu, izduženog pravokutnog tlocrta s dužom stranicom u Šenoinoj ulici. Dimenzije su, procijenjene prema dostupnom tlocrtu, $\approx 35 \times 15$ m. S dvorišne strane su dva zidana ulaza, jedan prema prostorijama uprave, drugi u tkaonicu. Na niski parapet je nanijeta gruba žbuka, dok su zidovi glatki. Zidovi su vertikalno podijeljeni velikim redom plitkih pilastara koji završavaju stiliziranim dorskim kapitelima. Iznad pilastara je plitki jedostavno profilirani vijenac. Vodoravni niz prekidaju ugaoni rizaliti koji završavaju balustradom nad čijim se ugaonim stupcima na pročelju nalaze plitke vaze. Pročelje je simetrično oblikovano s glavnim ulazom u sredini u prizemlju i balkonom na katu. Lijevo i desno od ulaza između pilastara su po dvije prozorske osi s prozorima koji su ugrađeni kasnijim pregradnjama. U prizemlju su za potrebe trgovine, odnosno ugostiteljskog objekta, probijena nova vrata.

⁶⁰ <https://www.pinterest.com/pin/131378514102016860/> 26. listopada 2017.

Slika 8. Zgrada tkaonice A. Kadeřaveka, pogled iz Šenoine ulice

Na bočnom je zidu devet prozorskih osi između pilastara s prozorima identičnim onima koji su se nalazili i na pročelju. Uski, dugački prozori koji se protežu između pilastara kroz prizemlje i kat zatvoreni su s trideset malih okana na prozorima zida i dvadeset na prozorima rizalita. Tkaonica je pokrivena trostrešnim krovom. Zidna raščlamba je prilikom posljednje obnove zgrade dodatno naglašena razlikom u boji zida i profilacije. Dvorište tkaonice je u Šenoinoj i Uskoj ulici zatvoreno visokom zidanom ogradom koju je očito projektirao i izgradio Kadeřavek jer su parapet i vertikalna raščlamba pilastrima istovjetni zidu tkaonice. Prozori probijeni u zidu ograde nastali su tijekom kasnijih dogradnji radionica unutar dvorišta.

Naglašena vertikalna raščlamba i profilacija zida, pilastri, vijenci, oblik i dimenzije prozora te ugaoni rizaliti pripadaju značajkama secesije pa je zgrada tkaonice ne samo prvi novoizgrađeni industrijski objekt u Varaždinu⁶¹ već je jedan od malobrojnih sačuvanih primjera secesijske industrijske arhitekture u Hrvatskoj koja je još uvijek gospodarski objekt, danas u funkciji tiskare.⁶²

⁶¹ Industrijski pogoni koji su u Varaždinu otvoreni prije Prvog svjetskog rata uglavnom su bili smješteni u postojeće ili prilagođene i dograđene objekte. U vrijeme kad je Kadeřavekova tkaonica počela s radom, novoizgrađena tvornica Tekstilne industrije d. d. (*Tivoar*) još nije bila dovršena. Usporedi: *Narodno jedinstvo*, od 13. svibnja 1922., br. 19, str. 5.

⁶² Mariborska tekstilna industrija d. d. bila je vlasnikom tkaonice do 1945. Zgradu su zatim koristile gradske organizacije Narodne fronte, a od 1948. na 1. katu bilo je sjedište uprave *Varaždinskih vijesti*. Sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća u zgradu je preseljena Narodna tiskara, kasnije NIŠRO Varaždin čiji je slijednik TIVA koja i danas djeluje u toj zgradi.

GRADNJE U USKOJ ULICI

Nakon izgradnje tkaonice Kadeřavek je i dalje planirao izgradnju na zemljištima koja su bila u njegovom vlasništvu. Od rušenja Klemenčićeve kuće potpuno je odustao jer je 1924. godine zatražio dogradnju terase u dvorištu kuće uz obećanje da će napraviti *ukusnu fasadu*.⁶³ Po

Slika 9. Bakačeva ulica, nekadašnja produžena Uska ulica

glavarstvo je vjerojatno zahtijevalo da sruši trošnu Mayerovu kuću koju je i kupio *da tu izgradi pristojnu zgradu* i regulira Usku ulicu, ali, kako sam navodi, *njeza to boli jer nagrđuje taj dio grada*, no nije u situaciji da to izvede. Prepušta Gradu da kuću sruši i daje kamen i drugi građevni materijal, uz uvjet da Grad na utvrđenom građevnom pravcu u Uskoj ulici i na mjestu Mayerove kuće izgradi betonski ogradni zid visine 3,60 m, debljine 45 cm i duljine 20 m u Uskoj ulici i 2,40 m u Gajevoj takvih karakteristika da bi se na njemu u budućnosti mogao zidati kat.⁶⁴ Grad vjerojatno nije prihvatio njegov prijedlog, ali je 1926. godine odlučio popraviti Usku ulicu. Zahvaljujući upitu zastupnika Božidara Gregla gradonačelniku o radovima koji su stali pa je ulica osta-

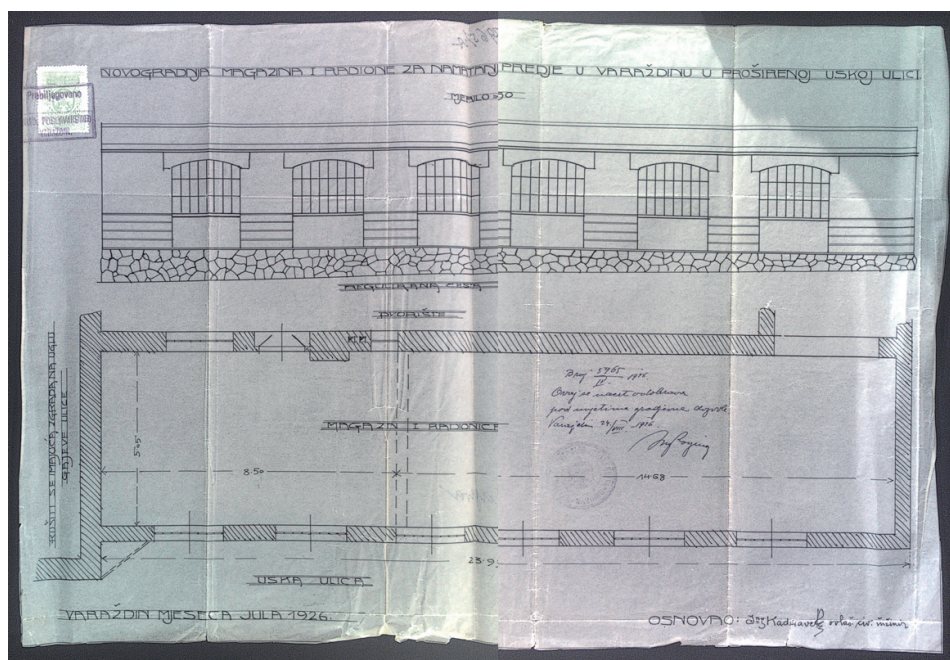
la raskopana, saznajemo da je zastoj radova povezan s gradnjom Kadeřavekove zgrade u Uskoj ulici.⁶⁵ S tom je gradnjom povezan novi zahtjev za izdavanje građevinske dozvole 1926. godine za izgradnju skladišta i radionice za namatanje pređe. Iz njegovog zahtjeva saznajemo još jedan zanimljiv podatak: temelji kurtine koja je povezivala sjeveroistočnu kulu s Gornjim vratima još su postojali iznad razine tla, ali ne znamo u kojoj visini, no Kadeřavek ga je morao srušiti kako bi mogao napraviti točnu izmjeru zemljišta potrebnog za izradu nacрта. Dijelovi tog zida nisu bili u potpunosti uklonjeni tijekom 19. stoljeća vjerojatno zbog dugotrajnog spora Grada s Mayerovim nasljednicima oko vlasništva nad kućom koja je, prema planu regulacije gradilišta iz 1917., bila uska i dugačka zgrada

⁶³ GPV, opći spisi, 1924., 3476.

⁶⁴ Isto, 1925., 1415.

⁶⁵ Isto, zastupstvo, 1926.

sastavljena od dva dijela i zauzimala 2/3 Uske ulice. Gradnju u dubinu parcele vjerojatno je onemogućavao ostatak gradskog zida. U molbi Kadeřavek navodi kako nema dovoljno novaca i neće moći još srušiti Mayerovu kuću, već će u prvoj fazi uzduž Uske ulice izgraditi samo skladište duljine 8,50 m i širine 5,50 m, a ostatak od 14,68 m izgraditi će naknadno poštujući građevni pravac. Zgrada će biti izgrađena od betona i opeke visine 5 m, pokrivena armiranom betonskom pločom, uz upotrebu kvalitetnog materijala i sigurna od požara.⁶⁶ Prostorni plan nije sačuvan, ali na crtežu pročelja skladišta strmina Uske ulice nalazi se s desne strane, a lijevo je označen zid Mayerove kuće, što pokazuje da je Kadeřavek namjeravao izgraditi skladište na onom dijelu Mayerove kuće u Uskoj ulici koji je već bio srušen, a na kojem se danas nalazi jednokatnica (Bakačeva 2b).⁶⁷

Slika 10. Crtež tlocrta i pročelja skladišta i radionice za namatanje pređe, HR-DAVŽ - 7. Građevinska dokumentacija Varaždina i okolice, 1926., 5966

⁶⁶ GPV, opći spisi, 1926., 5965.

⁶⁷ S dvorišne strane nekadašnje Mayerove kuće na spoju današnje prizemnice i katnice u Bakačevoj ulici vidljiv je profil prozora kakav nalazimo na Kadeřavekovom crtežu skladišta.

Tlocrt skladišta i radionice je izdužen pravokutnik koji prati građevnu crtu Uske ulice sastavljen od dviju prostorija, veće radionice i manjeg skladišta sa šest prozorskih osi prema ulici i s dvojim vratima te prozorom prema dvorištu. Pročelje je podijeljeno u tri vodoravna pojasa. Parapet, čija visina ovisi o strmini ulice, obložen je nepravilnim pločastim kamenom. U prizemlju je šest prozorskih osi. Vodoravnu profilaciju prekidaju pravokutne uklade ispod prozora. Veliki prozori zatvoreni su većim brojem malih okana. Pročelje završava jednostavnim profiliranim vijencem. Izostanak krovišta pokazuje da je izgradnja prizemlja bila prva faza i priprema za zidanje kata. Jednostavnost i geometričnost pročelja obožena je tek zaobljenim natprozornicima koji upućuju na secesiju pod čijim je utjecajem Kadeřavek bio već prije Prvog svjetskog rata. U vrijeme kad je započeo gradnju radionice, Kadeřavek više nije bio vlasnik tkaonice, a ni poslovođa pa je očito planirao izgraditi svoj pogon u kojem će nastaviti raditi poslove tkanja.

Slike 11. i 12. Prozor Kadeřavekovog skladišta s dvorišne strane današnje uglovnice u Gajevoj ulici nakon i prije obnove zida.

S dvorišne strane nekadašnje Mayerove kuće na spoju današnje prizemnice i katnice u Bakačevoj ulici vidljiv je profil prozora kakav nalazimo na Kadeřavekovom crtežu skladišta. Radovima na tom zidu 2017. godine i nanošenjem novog sloja žbuke zadržan je oblik prozora, ali pojednostavljen je i prežbukano

natprozornik. Nakon što je prodao tvornicu, otvorio je novu tvrtku pod nazivom *A. Kadeřavek tkaonica seljačkog platna*.⁶⁸ U to je vrijeme vjerojatno izgradio na toj parceli obiteljsku kuću s predvrtom.⁶⁹ S obzirom na to da je na građevnoj crti na Trgu zazidan zid dvorišta, a kuća pomaknuta duboko u dvorište, teško je bez građevinske dozvole zaključiti je li za te izmjene dobio suglasnost Poglavarstva.

Međutim, godine 1930. Kadeřavek je tražio uvjerenje da više ne posjeduje jednokatnu stambenu kuću na uglu Trga bana Jelačića i Gajeve ulice (Klemenčićevu kuću) i prizemnu stambenu zgradu na uglu Gajeve i Uske ulice s radionicom uzduž Uske ulice koje su vlasništvo Roberta Murajija iz Svetog Jurja na Bregu.⁷⁰ Kadeřavek je kuće i radionicu prodao, a odrekao se također i poslova tkanja jer se 1929. godine vratio svojoj struci. Ponovno je otvorio inženjerski ured za poslove izrađivanja planova za stambene kuće, mlinove i druge vodne naprave, isušivanje zidova i ventilaciju. Kako pokazuje fotografija Gajeve ulice na razglednici iz 1930. godine, do prodaje nekretnina Murajiju Kadeřavek nije srušio Mayerovu kuću na uglu Gajeve i Uske ulice kako se na to obavezao građevinskom dozvolom iz 1926. godine. Današnji je izgled taj dio grada dobio u vrijeme novih vlasnika, ali bez planova i dokumentacije zasad nije moguće utvrditi kako i kada su nastale promjene koje je izveo novi vlasnik.

ZAKLJUČAK

Trg bana Jelačića nalazi se u najužem središtu grada svega nekoliko minuta udaljen od Gradske vijećnice i glavnog gradskog trga (Trg kralja Tomislava). Formiranje novog trga na vanjskom rubu porušenog gradskog bedema bio je pokušaj da se postigne integracija dviju gradskih cjelina koje su nastajale paralelno, ali na drugačijim osnovama. Grad unutar bedama svojim strukturama, prostornim i arhitektonskim, nosio je sva obilježja urbanog središta s glavnim gradskim trgom, gradskim inzulama, jednokatnim palačama i sakralnim kompleksima. Predgrađa su se razvijala uz prilazne ceste gradu i nosila su uglavnom značajke ruralnog života s prizemnicama, okućnicama, vrtovima i gospodarskim zgradama te tek

---

⁶⁸ GPV, opći spisi, 1926., 6548.

⁶⁹ Točna godina nije se mogla utvrditi prema postojećoj dokumentaciji. Nasljednici njegove ostavštine navode 1936. godinu kao godinu izgradnje obiteljske kuće, ali nakon 1926. nema podataka da je Kadeřavek izvodio građevinske radove na bilo kojoj od parcela u njegovom vlasništvu. Godine 1930. Više nije bio vlasnik Klemenčićeve i Mayerove kuće i radionice.

⁷⁰ Na Klemenčićevoj kući danas je spomen-ploča hrvatskom pijanistu i kompozitoru Jurici Murajiju. U natpisu se navodi da je rođen u toj kući. Godine 1927., kad je Murai rođen, kuća još nije bila u vlasništvu njegovog oca pa bi trebalo provjeriti jesu li možda Murajiji već te godina stanovali u kući pa je kasnije kupili ili Jurica Murai uopće nije u njoj rođen s obzirom na to da u Varaždinu već imamo pogrešno postavljene spomen-ploče, npr. one slikaru Miljenku Stančiću.

Slika 13. Pogled na Gajevu ulicu s Trga bana Jelačića 1930., Gradska knjižnica Varaždin, digitalna zbirka *Warasdiniensia*, Id razglednice 00284

Slika 14. Pogled na Gajevu ulicu s Trga bana Jelačića danas

ponegdje s jednokatnom kućom ili palačom. Nijedan od planova za regulaciju Trga nije bio proveden pa je njegov današnji izgled posljedica niza nerealiziranih ili promijenjenih planova i prilagodbi trenutnim potrebama određenog vremena. Trg je ostao nedefiniran kao prostor urbanog života grada, kako u prostornom tako i u funkcionalnom smislu i nije u cijelosti integriran u njegovo urbano tkivo. Od svog nastanka do danas stalno je bio u funkciji privremenih rješenja, najprije kao sajmišni prostor, zatim gradska tržnica, a kad je tržnica 1963. godine preseljena na susjednu parcelu između Šenoine i Preradovićeve ulice, Trg postaje parkiralište i u toj funkciji je i danas. Izuzetak je njegov istočni dio oko kuće Wunderlich koji je u sklopu uređenja gradske tržnice 1963. uređen kao perivoj.

U povijesti arhitekture i urbanizma mnogi su kvalitetni planovi i zanimljiva urbanistička rješenja arhitekata ostali nerealizirani ili su se mijenjali i prilagođavali bilo zahtjevima investitora bilo izmjenama urbanističkih planova. Takve prilagodbe i izmjene često, u slučaju povijesnih urbanih cjelina, polaze od privatnih interesa i na štetu su očuvanja i zaštite cjeline. Ideja o južnoj strani Trga kao mjesta izgradnje zgrade suda realizirat će se tek 1964. godine, ali na parceli u Ulici braće Radić, kako je zaključeno još davne 1915. godine. Izgled južne strane Trga ovisit će o idejama i financijskim mogućnostima inženjera i graditelja Artura Kadeřaveka i spremnosti gradskih vlasti da udovolje svim promjenama planova, na što su svakako utjecale teške ekonomske prilike u gradu nakon završetka Prvog svjetskog rata. U urbanističkom smislu najzanimljiviji, a možda i najkvalitetniji je bio njegov prvi plan gradnje bloka kuća s kinodvoranom čime bi se, izgradnjom nove gradske inzule, jasno definirala južna granica Trga, a on bi dobio sadržaj koji bi utjecao na njegovu funkciju i uređenje u javni gradski prostor. Međutim, neposredno nakon Prvog svjetskog rata, suprotno *Gradevnom statutu* i *Regulatornoj osnovi*, u najužem centru grada izgrađen je industrijski objekt. Kadeřavek je, kao školovan inženjer i graditelj, bio svjestan mogućeg nesklada između novogradnje i stare gradske jezgre pa je secesijskim elementima zidne raščlambe nastojao oplemeniti industrijski objekt. Iako zgrada visinom ne izlazi izvan gabarita zgrada unutar stare jezgre, svojim ukupnim dimenzijama suprotna je mjerilu renesansno-baroknog grada čiji je trebala biti nastavak. Daljnji su nesporazumi nastali odustajanjem od izgradnje cijelog bloka na utvrđenoj građevnoj crti pa su parcele prepuštene kasnijim intervencijama te parcijalnim i neujednačenim rješenjima.

Urbanističkim planom povijesne jezgre koji je usvojen u Gradskoj skupštini 2006. godine predlaže se izgradnja podzemne garaže i uređenje Trga bana Jelačića kao pješačke zone s mobilnim ili demontažnim objektima za uslužne djelatnosti te vanjskim terasama s mogućnošću da se Trg koristi za programe većih manifestacija. Plan je definirao parcelu s južne strane Trga kao zonu nove izgrad-

nje uz mogućnost rušenja ili dogradnje postojećih kuća osim kuće na Trgu bana Jelačića 23 (Klemenčićeve kuće), koja je zaštićeno kulturno dobro, i Kadeřavekove tkaonice, za koju nije ponuđeno rješenje. Ostanak zgrade tkaonice na uglu Trga i Šenoine ulice, u neposrednoj blizini gradske tržnice, ne može biti upitan već mora biti dio kompletnog rješenja uređenja Trga pod uvjetom da se tiskara premjesti u industrijsku zonu, a zgrada dobije novu funkciju koja će biti kvalitetni dodatak javnom prostoru Trga. Velika pogreška i nepravda bi se ponovila ukoliko bi se zgrada nekadašnje Kadeřavekove tkaonice srušila ili namijenila za smještaj gradskih institucija jer na taj način ne bi bile ispravljene ranije pogreške, a postoji bojazan da bi nastale nove.

IZVORI

1. HR-DAVŽ – 2. Poglavarstvo grada Varaždina, zapisnici, 1916. – 1918.
2. HR-DAVŽ – 16. Gradsko poglavarstvo Varaždin, redovni spisi, 1916. – 1930.
3. HR-DAVŽ – 649. Gradsko poglavarstvo Varaždin, 1918. – 1941., opći spisi
4. HR-DAVŽ – 975. Zbirka starih razglednica gradova i mjesta
5. HR-DAVŽ – 7. Građevinska dokumentacija Varaždina i okolice, 1921. – 1939., industrija
6. HR - DAVŽ – 545. Zbirka planova i zemljovida
7. *Varasdiniensia*, Zavičajna zbirka Gradske knjižnice u Varaždinu
8. *Mapa kraljevskog slobodnog grada Varaždina*, Anton Kiesswetter, Varaždin 1860., GMV, inv. br. 3329
9. *Građevni red za gradove Osiek, Varaždin i Zemun u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Kralj. zemaljska tiskara, Zagreb 1900.
10. *Urbanistički plan povijesne jezgre*, Varaždin, 2006.

NOVINE

1. *Hrvatska straža*, br. 18, 1886. br. 9, 1889.
2. *Varaždinski viestnik*, br. 21, 1890. br. 8, 1892.
3. *Varaždinske vijesti*, br. 30, 1994.
4. *Agramer Zeitung*, br. 100, 1908.
5. *Naše pravice*, br. 38, 1911. br. 3, 1907., br. 41, 1911., br. 21, 1911., br. 20, 1914.
6. *Hrvatsko pravo*, br. 37, 1915.
7. *Slobodni građanin*, br. 8, 1920.
8. *Wiener Schach-Zeitung*, br. 20, 1924.

9. *Volja naroda*, br. 11, 1919.
10. *Slobodni građanin*, br. 23, 1921.
11. *Narodno jedinstvo*, br. 19, 1922.

LITERATURA

1. FILIĆ Krešimir, "Život i prilike grada Varaždina od god. 1840. - 1860." *Godišnji izvještaj državne realne gimnazije u Varaždinu*, 1929., troškom i nakladom Varaždinske ekstenze.
2. HAJÓS Géza, „Gradski perivoji u Beču i u zemljama bivše austrijske monarhije iz europske perspektive između 1770 i 1867.“ u: Bojana Bojanić Oban Ščitaroci, Mladen Obad Ščitaroci, Géza Hajós, *Gradski perivoji Hrvatske u 19. stoljeću*, Ščitaroci d. o. o., Zagreb, 2004.
3. HORVAT Rudolf, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin: Zavod za znanstveni rad HAZU Varaždin i Grad Varaždin, 1993.
4. *Historicizam u Hrvatskoj*, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000, Hrvatski bibliografski leksikon, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9390>
5. ILIJANIĆ Mira, „Arhitektura secesije u Varaždinu“, *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, God. 15-22(1974.), br. 1-3, Zagreb, 1974.
6. LENTIĆ KUGLI Ivy, *Varaždin nakon požara 1779.*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, 1973.
7. LENTIĆ KUGLI Ivy, *Zgrade varaždinske povijesne jezgre*, Naklada Ljevak d. o. o., Zagreb, 2001.
8. MIRKOVIĆ Marija, „O spajanju unutrašnje varoši i gradskih predgrađa u Varaždinu“, *Godišnjak gradskog muzeja Varaždin*, Vol. 2-3, GMV, Varaždin 1962.-1963.
9. SLUKAN ALTIĆ Mirela, „Regulatorne osnove Varaždina i njihov utjecaj na povijesni razvoj grada“ u: *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.* (urednik Šicel Miroslav, Kaštela Slobodan), Zagreb-Varaždin: Zavod za znanstveni rad Varaždin HAZU, 2009.
10. *Secesija u Hrvatskoj*, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2003.
11. ŠIMUNČIĆ Zdenka, "Osnovne karakteristike industrijskog razvoja na području Hrvatske u međuratnom razdoblju", *ACTA historico-oeconomica Iugoslaviae*, časopis za ekonomsku povijest Jugoslavije, Vol. 1, Zagreb, 1974.

SAŽETAK

PLANOVI ZA REGULACIJU JUŽNOG DIJELA TRGA BANA JELAČIĆA U VARAŽDINU I IZGRADNJA TKAONICE ARTURA KADEŘAVEKA 1922. GODINE

Nakon rušenja fortifikacija grada Varaždina i zatrpavanja graba, na mjestu nekadašnjeg sjevernog grabišta nastao je novi gradski trg, Banovina, Banski trg, odnosno Trg bana Jelačića. Na zemljištu koje je nastalo parcelacijom nekadašnjeg grabišta izgrađene su tijekom 19. stoljeća nove kuće, ali južni dio Trga bana Jelačića ostao je neizgrađen sve do razdoblja nakon Prvog svjetskog rata. Planovi gradskog poglavarstva da na toj parceli izgradi zgradu suda ili gradsku vijećnicu i dovrši regulaciju nekadašnjeg sjevernog grabišta nisu ostvareni.

Tijekom Prvog svjetskog rata vlasnik zemljišta postao je ing. i graditelj Artur Kadeřavek koji je, umjesto planirane izgradnje bloka kuća i kinodvorane, na toj parceli godine 1922. izgradio tkaonicu i obiteljsku kuću. Tom je gradnjom u najužem dijelu grada unutar stare jezgre nastao industrijski objekt. Današnji izgled Trga posljedica je niza nerealiziranih ili promijenjenih planova i prilagodbi trenutnim potrebama određenog vremena. Trg je ostao nedefiniran kao prostor urbanog života grada i u prostornom i u funkcionalnom smislu i nije u cijelosti integriran u njegovo urbano tkivo.

Ključne riječi: Varaždin; Trg bana Jelačića; Artur Kadeřavek; regulacija; tkaonica.

SUMMARY

THE PLANS TO REGULATE THE SOUTH END OF BAN JELAČIĆ SQUARE IN VARAŽDIN AND THE CONSTRUCTION OF THE COTTON MILL BY ARTUR KADEŘAVEK IN 1922

After the fortifications of the city of Varaždin were torn down and the ditches filled with earth, at the location of the north ditch a new town square known as Banovina, Ban Square or Ban Jelačić Square was created. In the 19th century, new houses were built on the lots obtained by the parcellation of the north ditch area, but the south end of Ban Jelačić Square remained untouched by construction until the period after World War I. The city government's plans to build a courthouse or a city hall there, and in this way to complete the regulation of the former north ditch area, were never put into operation. During World War I, Artur Kadeřavek, an engineer and builder became the owner of the lot. Instead of building a block of houses and a cinema planned for the location, in 1922 he built a cotton mill and a family house there. This construction placed an industrial facility in the historic core of the city. The way the square looks

today is the result of a number of abandoned or altered plans and adaptations made to meet the needs of different periods. Thus, the square has remained undefined as an urban area, both in the spatial and functional sense, and has not been integrated into the urban tissue of the city.

Key Words: Varaždin; Ban Jelačić Square; Artur Kadeřavek; regulation; cotton mill.